

MÜDÂVÂTÜ'n-NÜFÜS

tica por Abenhamaz de Córdoba, Madrid 1916), Fransızca çevirisi Nada Tomiche (Arapça neşriyle birlikte; *Epître morale*, Beyrut 1961), İngilizce tercümesi Muham-mad Abu Laila (*In Pursuit of Virtue, The Moral Theology and Psychology of Ibn Hazm al-Andalusi [384-450 AH. 994-1064] with a translation of his book Al-Akhlaq wa'l-Siyar*, London 1990) tarafından yapılmıştır. Eseri Selahattin Kip Ne-fislerin Tedavisi başlığıyla Türkçe'ye çe-virmiştir (Kayseri, ts.).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hazm, *el-Ahlâk ve's-siyer fi müdâvâti'n-nüfûs*, Beyrut 1405/1985; a.e. (nşr. Tâhir Ahmed Mekki), Kahire 1412/1992, neşreden giriş, s. 43-79; a.mlf., *Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelûsî* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1987, neşreden giriş, I, 5-7; a.mlf., *et-Takrîb li-haddî'l-mantîk* (nşr. İhsan Abbas, *Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelûsî* içinde), Beyrut 1983, IV, 318-319; ayrıca bk. neşre-denin giriş, IV, 33; İbn Bessâm eş-Şenterînî, *ez-Zâhire*, s. 171; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, XII, 252; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XVIII, 197; Mak-karî, *Nefhu't-tîb*, II, 79; Hâmid A. Mahmûd ed-De-bâbise, *Felsefetü İbn Hazm el-hukûyye* (yüksek lisans tezi, 1987), el-Câmiatü'l-Ürdüniyye Külliyyetü'l-âdâb, s. 30-31; Vedî' Vâsif Mustafa, *İbn Hazm ve mevâfîhü mine'l-felsefe ve'l-mantîk ve'l-ahlâk*, Ebûzâbi 2000, s. 322-355; Mâcid Fah-rî, *İslâm Ahlâk Teorileri* (trc. Muammer İskende-roğlu – Atilla Arkan), İstanbul 2004, s. 233-241.

İLHAN KUTLUER

MÜDDESSİR SÛRESİ

(سورة المدثر)

Kur'an-ı Kerim'in
yetmiş dördüncü sûresi.

Adını ilk âyetinde yer alan müddessir (örtüsüne bürünen) kelimesinden alır. Mekke döneminin ilk yıllarında nâzil olmuştur. Elli altı âyet olup fâsilası هـ، ذ، ر، ن، ق، ه harfleridir. Sürenin ilk âyetleri, çoğunluk tarafından kabul edildiğine göre Alak sûresinin ilk beş âyetinden sonra inmiştir. Bu âyetlerde Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e, "Ey örtüsüne bürünen!" diye hitap ederek artık insanları uyarmak için harekete geçmesini, rabbinin büyüklüğünü tanımasını, elbisesini temiz tutmasını ve kötülüklerden sakınmasını emretmektedir. Bu âyetlerin nüzûl sebebiyle ilgili olarak Resûl-i Ekrem'in Mekke yollarının birinde yürürken bir ses duyduğu, fakat kimseyi görmediği, korkarak evine geldiği, bir köşeye çekilip, "Beni örtün" dediği, bunun üzerine ilk âyetlerin nâzil olduğu şeklindeki rivayetin yanı sıra (Mâtürîdî, vr. 842^a; Kurtubî, XIX, 59-60) müşriklerin kendisine "sihirbaz" demelerinden dolayı Resûlullah'ın

üzüldüğü, evine girip örtüsüne büründüğü görüşü de mevcuttur (Mâtürîdî, vr. 842^a; Fahreddin er-Râzî, XXX, 190). İlk rivayetin sıhhatinde tereddüt gösteren Mâtürîdî'nin de belirttiği gibi Hz. Peygamber'e gelen vahyin, muhtevası anlaşılmayan bir ses-ten ibaret olması, ayrıca onun korkup bir örtüye bürünmesi yadırganan bir husustur. Bir önceki Müzzemmil sûresi de aynı mânadaki hitapla başlamaktadır. Bu iki sûrede yer alan "örtüsüne bürünen" nitelemesi Râzî'nin de kısmen işaret ettiği üzere mecazi mânada olmalıdır ve ilâhî hitabın asıl amacı muhtemelen, Hz. Muham-med'in nübüvvet ve risâlet görevinin gereği olarak artık tebliğ faaliyetine başlamasının istenmesidir. Kaynaklarda sebeb-i nüzûl diye gösterilen sihirbazlık ithamı ise muhtemel görünmemektedir. Çünkü müşriklerin bu iddiada bulunması için Kur'an metninden epeyce bir kısmın vahyedilmesi gerekir. Halbuki Müzzemmil ve Müddessir sûreleri ilk nâzil olan âyetlerden oluşmaktadır.

Hem nazmı hem mâna ve muhtevası açısından yüksek edebî değere sahip bulunan Müddessir sûresinin temel konusunun muhataplarına sorumluluk duygusu telkin etmekten ibaret olduğunu söylemek mümkündür. Yâsîn sûresinde de beyan edildiği gibi (36/6) ataları ilâhî bir tebliğle uyarılmayan Kur'an'ın ilk muhatapları güçlünün haklı olduğu düşüncesiyle hayatlarını sürdürmekte, toplumda kadınlara, köle, fakir ve kimsesiz zümrelere zalimce davranmakta sakınca görmemekteydi. Çünkü insanın yaptığı kötülüğün yanına kâr kalacağına, başka bir hayatın ve hesap gününün bulunmadığına inanıyorlardı. Müddessir sûresi, ilk ilâhî mesajlardan biri olarak dünyadaki davranışların karşılığının görüleceği ebedî hayatı vurgulu bir şekilde dile getirmektedir.

Müddessir sûresinin ilk âyetleri

Sürenin yedi emir içeren ilk yedi âyeti-nin muhatabı Resûlullah olup bunlarda yukarıda sıralananlar yanında insanlara yapacağı iyilikleri gözünde büyütüp başa kakmaması, davet ve tebliğ faaliyetlerinde karşılaşacağı güçlüklerle rabbinin rızası için sabretmesi istenmektedir. Bu emir ve tavsiyeler Hz. Peygamber'in şahsında davet ve irşad görevi yapacak herkese yöneliktir. Âhiret sorumluluğu taşıması gereken her insanı hedef alan bundan sonraki âyetlerde kıyametin bir gün kopacağına temas edildikten sonra (âyet 8-10) yetenekli, güçlü, zengin, fakat gerçeğe karşı inatçı ve kibirli bir tip tasvir edilmekte, böylesinin cehennemin maddî ve ruhî tahribatı büyük olan bölümüne (sekar) atılacağı bildirilmektedir (âyet 11-30). Sözü edilen bu kişiyle Asr-ı saâdet döneminde Velîd b. Mugire'nin kastedildiği belirtilmektedir (Taberî, XXIX, 99). Daha sonra nefsanî arzuların baskısından kurtulmak için en güçlü uhrevî müeyyide olan cehennemden söz edilmekte ve inancsız her insanın dünyada yaptıklarının cezasını orada çekeceği belirtilmektedir (âyet 31-38). Burada cehennem ehlinin dünyadaki kötü vasıfları şöyle haber verilmektedir: Al-nı secdeye varmamak, fakirleri doyurmak, gaflet içinde bulunanlardan ayrılmamak ve nihayet bunların etkisiyle büyük hesap gününün vukuuna inanmamak (âyet 39-47). Sürenin son dokuz âyetinde ümit bağladıkları kişilerin ve putların bâtıl ehline âhirette hiçbir fayda sağlayamayacağı bildirildikten sonra böylelerinin bunca uyarılara rağmen öğüt kabul etmedikleri, âdeta her birine özel bir ilâhî mesajın gelmesini bekledikleri, ancak böyle bir şeyin mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Bazı kaynaklarda Müddessir sûresinin fâziletiyle ilgili olarak yer alan, "Allah Müddessir sûresini okuyan kimseye Mekke'de Muhammed'i tasdik eden ve yalanlayan kimselerin her biri sayısınca on sevap verir" meâlindeki hadisin (meselâ bk. Zemahşerî, IV, 188; Beyzâvî, IV, 349) sahih olmadığı anlaşılmaktadır (Muhammed et-Trablusî, II, 725).

Müddessir sûresine dair yapılan çalışmalar arasında Abdülhamîd Mustafa İbrâhîm'in *Te'emmûlât belâğîyye fi sûreti'l-Müddessir* (Kahire 1987) ve Halûk Nurbâkî'nin *Kur'an'ın Matematik Sırları* (İstanbul 1987, s. 7-49) isimli eserleriyle M. Cuypers'in "Structures rhétoriques de la sourate 74 (al-Muddaththir)" (*Luqmân*, XIII/2 [1997], s. 37-74) ve Uri Rubin'in, "The Shrouded Messenger on the Interpretation of al-Muzzammil and al-Muddaththir"

(*Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, XVI [1993], s. 96-107) başlıklı makaleleri zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “dşr” md.; *Li-sânü'l-'Arab*, “skr” md.; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXIX, 99; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 842; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, Beyrut 1410/1990, s. 375-376; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 188; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, XXX, 190; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIX, 59-60; Beyzâvî, *Envârü't-tenzil*, Beyrut 1410/1990, IV, 349; Muhammed et-Trablusî, *el-Keşfü'l-ilâhî 'an şedidî'z-za'f ve'l-mevzû' ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr), Mekke 1408, II, 725.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

MÜDEBBEC

(المدبج)

Yaşları

veya aynı hocalardan hadis almaları dolayısıyla akran olan râvilerin birbirinden hadis rivayet etmesi anlamında bir terim.

Arapça'ya Farsça'dan geçen **dîbâc** kelimesinden türetilen **müdebbec** sözlükte “ipekle süslenmiş şey” anlamına gelir. Kelime çirkin yüzlü adam, bir tür çirkin su kuşu için de kullanılmaktadır. Hadis terimi olarak akran sayılan kişilerden sadece birinin diğerinden rivayette bulunmasına “rivâyetü'l-akrân”, karşılıklı olarak rivayette bulunmalarına müdebbec denmekte, bu olaya da **tedbîc** adı verilmektedir. Hâkim en-Nisâbü'rî ile İbnü's-Salâh eş-Şehre-zûrî müdebbec için akran olmayı şart koşarken Dârekutnî ve Zeynüddin el-İrâkî gibi muhaddisler, iki râvinin birbirinden rivayette bulunmasına da aynı ismin verilebileceğini söylemişlerdir. Bu durumdaki râvilerden birinin yaşça küçük, diğerinin büyük olması halinde buna da “rivâyetü'l-ekâbir ani'l-asâgîr” denir. Müdebbece olumlu anlam verip iki akranın birbirinden rivayetini âlî isnad kabul edenler yanında olumsuz anlam yükleyerek nâzil isnad sayanlar da vardır. Süyûtî buna olumlu bakan âlimlerden biridir (*Tedribü'r-râvî*, II, 248). Zeynüddin el-İrâkî, bu terimin ilk defa Dârekutnî tarafından **dîbâcetân** (yüzün iki tarafı, yanaklar) kelimesine benzetilerek türetildiğini söylemekte, böylece iki akran râvinin yüzün iki yanağına benzetildiği anlaşılmaktadır. İbn Hacer de bu yorumu benimsemektedir (*Nüzhetü'n-naẓar*, s. 58).

Müdebbecin örnekleri sahâbeden Hz. Âişe ile Ebû Hüreyre'nin, tâbiinden Zührî ile Ömer b. Abdülazîz'in, tebeu't-tâbiinden

İmam Mâlik ile Evzâî'nin ve sonraki tabakadan Ahmed b. Hanbel ile Ali b. Medîni'nin birbirinden yaptıkları rivayetlerde görülmektedir. Hâkim en-Nisâbü'rî karşılıklı olarak birbirinden rivayette bulunanlara sahâbeden başlayarak altıncı tabakaya kadar örnekler vermekte, ardından karşılıklı olmaksızın biri diğerinden rivayette bulunan rivâyetü'l-akrân türünün örneklerini zikretmektedir (*Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadis*, s. 215-220). Bir hadisin isnadında ikiden fazla, hatta bazan altı akranın bir araya geldiği rivayetler tesbit edilmiştir. Ha-tîb el-Bağdâdî, altı tâbiinin bir isnadda bir araya geldiği bir hadisin çeşitli rivayetlerini derleyip onların sıhhat durumunu müstakil bir risâlede incelemiştir (Mahmûd et-Tahhân, s. 200). Üç veya dört râvinin bir araya geldiğini gösteren örnekler daha fazladır (Şemseddin es-Sehâvî, IV, 170-171). Akran rivayetlerinin bilinmesi sayesinde senede yanlışlıkla râvi ilâve edilmesi veya atıf harfî olan “vav” yerine “an” edatının yazılması gibi hatalar tesbit edilebilmektedir.

Müdebbec rivayetleri derleyen eserler kaleme alınmıştır. Dârekutnî *el-Müdebbec* adlı kitabında, karşılıklı olarak birbirinden rivayet eden ve tek taraflı olarak biri diğerinden hadis öğrenen akranların rivayetlerini bir araya getirmiştir. İbn Hacer el-Askalânî bu konuda iki kitap yazmıştır. *el-Ta'ric 'ale't-tedbiç* de Dârekutnî'nin adı geçen eseriyle Ebû's-Şeyh ve İbnü'l-Ahrem'in akran rivayetlerine dair kitaplarını özetlemiştir, ayrıca *el-Efnân fî rivâyeti'l-akrân*'i (*el-Muḥarrec mine'l-müdebbec*) kaleme almıştır (a.g.e., IV, 169).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, “dbc” md.; *Kâmus Tercümesi*, I, 741; Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadis* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Haydarâbâd 1935 → Medine - Beyrut 1398/1977, s. 215-220; İbnü's-Salâh, *Mukaddime*, Beyrut 1398/1978, s. 154-155; İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü'n-naẓar fî tavzîhi Nuhbeti'l-fiker* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 58, 115-117; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs* (nşr. Ali Hüseyin Ali), Beyrut 1412/1992, IV, 168-171; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Kahire 1385/1966, II, 246-248; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'isü'l-haşiş*, Beyrut 1370/1951, s. 197; Talât Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1980, s. 246-249; Mahmûd et-Tahhân, *el-Hâfiẓ el-Hatîb el-Bağdâdî ve eşeruhû fî 'ulûmi'l-hadis*, Beyrut 1401/1981, s. 200-202.

SALAHATTİN POLAT

MÜDEBBER

(bk. TEDBİR).

MÜDECCENLER

(المدجنون)

İspanyollar tarafından geri alınan Endülüs şehirlerinde bir süre daha yaşayan müslümanlar.

Sözlükte “bir mekâna yerleşip kalmak, alışmak, uyum sağlamak” anlamına gelen **deccn** kökünden türeyen **müdeccen** kelimesi “bulunduğu mekâna yerleşip kalmış, oraya uyum sağlamış” mânasında olup XV. yüzyıldan itibaren İspanyollar'ın geri aldığı Endülüs şehirlerinde antlaşmalar çerçevesinde hristiyan hâkimiyeti altında yaşamaya devam eden müslümanlar için kullanılmış bir tabirdir. Bazı Arapça kaynaklarla Osmanlı arşiv belgelerinde **müdeccel** şeklinde görülür, kelime **mudejar** biçiminde İspanyolca'ya da girmiştir.

İlk müdeccenler, 1085'te Kastilya Kralı'lığının istilâ ettiği Tuleytula'da (Toledo) ortaya çıkmış ve 1086'dan itibaren antlaşma şartlarının ihlâl edilmesiyle bir süre sonra yok olmuştur. Bu tarihten önce Galicia, Asturias, Leon ve Eski Kastilya'da bazı küçük müslüman topluluklarına rastlınırsa da bunların sayısı son derece azdır ve statüleri pek belli değildir. İşbiliye (Sevilla), Kurtuba (Cordoba), Ceyyân (Jaen), Mirtüle (Mertola), Faro ve Ayamonte'nin kasaba ve köylerinde kalabalık bir müdeccen nüfusun mevcut olduğu ve istilânın üzerinden belli bir süre geçtikten sonra bunların bir kısmının şehir merkezlerine döndüğü bilinmektedir. 1264 yılındaki Endülüs (Andalucia) ve Mürsiye (Murcia) bölgele-ri isyanlarını bastıran Kastilya Kralı X. Alfonso isyancı müdeccenlerin bir kısmını sürgüne gönderdi ve yerlerine yeni hristiyan toplulukları iskân etti; ardından geri kalanlar için tekrar ayaklanmalarını önlemek amacıyla şehir dışında özel mahalleler kurdu. O dönemde Portekiz sınırları içinde de az sayıda müdeccen cemaati mevcuttu.

1099-1170 yılları arasında Veşka (Huesca), Tarasüne (Tarazona), Sarakusta (Zaragoza), Tutile (Tudela), Kal'atüeyyûb (Calatayud), Derûka (Daroca), Alcaniz ve Teruel'i ele geçiren Aragon Krallığı, Kastilya'ya nisbetle daha fazla müdeccen nüfusa sahip bulunmaktaydı, bunlar da genelde şehir merkezlerinin dışına çıkarılmıştı. XIII. yüzyılda sayıları 100.000'i bulan müdeccenler 1365'te Aragon'un 230.000 dolayındaki toplam nüfusunun yaklaşık % 30'unu oluşturyordu. Katalonya sınırları içinde özellikle Lâride (Lérida) ve Turtûşe (Tortosa) civarın-